

IQTISODIY YO‘NALISHDAGI TALABALAR O‘RTASIDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI BAHOLASHNI PEDAGOGIK ME‘ZONLARI

Askarov Abrorjon Hayitmirzayevich

Namangan State University, independent researcher

Abrorjonasqarov86@gmail.com

Mirhamidova Gulibonu Mirabdullojon qizi

Tourism direction of the Faculty of Economics 3-Stage Student

Аннотация. Молиявий саводхонлик шахсининг молиявий тушунчаларни тушуниш ва инвестиция пайтида яхши молиявий танлов қилиш бўйича асосий билим ва кўникмаларини кўрсатади. Ушбу тадқиқотмизнинг мақсади иқтисодиёт йўналиши талабалари ўртасида молиявий саводхонлик даражасини баҳолашдир, чунки талабалар ўзларининг молиявий билимлари ва тушунчалари билан иқтисодиётни шакллантиришлари мумкин. Сўров методологиясидан фойдаланиб, иқтисодиёт йўналиши талабаларидан керакли маълумотларни тўплаш учун ўз-ўзидан бошқариладиган Google Forms сўровнома портали яратилди. Сўровнома асосий ва юқори даражадаги саволларни ўз ичига олади, шунда молиявий саводхонлик даражаси иккала параметр бўйича ҳам баҳоланиши мумкин. Сўровнома 273 талабалари орасида ўтказилди.

Иқтисодиёт йўналиши талабаларининг молиявий саводхонлиги уларнинг жавоблари ва билимлари, ўз молиявий аҳволига муносабати ва хулқ-атвори асосида баҳоланди.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НОРМЫ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ
СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Аннотация. Финансовая грамотность показывает базовые знания и навыки человека в понимании финансовых концепций и принятии правильных финансовых решений при инвестировании. Целью данного исследования является оценка уровня финансовой грамотности среди студентов экономического направления, поскольку студенты могут формировать экономику с помощью своих финансовых знаний и понимания. Используя методологию опроса, был создан самоуправляемый опросный портал Google Forms для сбора необходимых данных от студентов экономического направления. Опрос включает в себя вопросы базового и углубленного уровней, чтобы можно было оценить уровень финансовой грамотности по обоим параметрам. Опрос был проведен среди 273 учащихся. Финансовая грамотность студентов экономического направления оценивалась на основе их ответов и знаний, отношения к собственному финансовому положению и поведению.

PEDAGOGICAL NORMS OF ASSESSMENT OF FINANCIAL LITERACY
AMONG STUDENTS OF ECONOMIC ORIENTATION

Annotation. Financial literacy shows a person's basic knowledge and skills in understanding financial concepts and making good financial choices while investing. The purpose of this study is to assess the level of financial literacy among students of the economics direction, since students can shape the economy with their financial knowledge and understanding. Using the survey methodology, a self-managed Google Forms survey portal was created to collect the necessary data from economy direction students. The survey includes basic and high-level questions so that the level of financial literacy can be assessed on both parameters. The survey was conducted among 273 students. The financial literacy of students of the direction of Economics was assessed on the basis of their answers and knowledge, attitude to their own financial situation and behavior.

Keywords. *Financial literacy indicator, level of financial knowledge, financial behavior, Financial Relations*

Kirish. Bugungi kunda barcha yoshdagi mijozlar o'zlarining turli xil moliyaviy talablarini bajarish uchun tobora murakkablashib borayotgan moliyaviy xizmatlar sanoatida bosh aylantiruvchi tovarlar, xizmatlar va provayderlar assortimentini tanlashlari mumkin. Tadqiqot natijalariga ko'ra, dunyodagi har uch kishidan faqat bittasi moliyaviy savodli ekanligi ma'lum bo'ldi. Ya'ni taxminan 3,5 milliard dunyodagi odamlar (ularning aksariyati rivojlanayotgan mamlakatlarda yashaydi) asosiy moliyaviy tushunchalar haqida ma'lumotga ega emasliklari aniqlandi. Mavjud xilma-xillik va tanlov qilishning soddaligi tufayli xaridorlar juda ko'p erkinlikka ega. Biroq, bu ulardan qarama-qarshi sharoitlarda o'zlarining alternativalarini tortish va o'zlari uchun eng yaxshisini tanlash uchun zarur bo'lgan bilim, ma'lumot va qobiliyatlarga ega bo'lishlarini talab qiladi.

Aynan ushbu muammolarni o'rganish jarayonida ayrim tanlab olingan oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining moliyaviy savodxonligi darjasi o'rganildi. O'rganish davomida talabalarni erkak va ayol uchun moliyaviy savodxonlik darjasi bir xil hisoblanishi ma'lum bo'ldi. Meni fikrimcha jamiyatda erkaklarning moliyaviy savodxonligi muhim hisoblanadi. Lekin bu fikrlarni O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi 2019 yil 2-sentyabrdagi O'RQ-562-sonli qonuni cheklaydi. Chunki erkak va ayollar uchun moliyaviy savodxonlik darjasi bir hil talqin etilishi aynan ushbu qonun bilan belgilab qo'yildi. Shuning uchun moliyaviy savodxonlik jins ta'siridan mustaqil. Aynan ushbu holatga Shayx Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf xazratlarini "Baxtiyor oila" deb nomlangan

kitobida ham moliyaviy savodxonlikka urg‘u berib o‘tilganligini ko‘rishimiz mumkin, masalan “Oilaning iqtisodi bekaning tejamkorligiga, o‘ziga ishonib topshirilgan tirikchilik vositalariga xiyonat qilmasligiga va isrof qilmasligiga bog‘liq bo‘ladi” deb ko‘rsatib, o‘z mulohazalarida muallif tomonidan nafaqat erkak kishi ayol kishi uchun ham moliyaviy savodxonlik muhimligini ko‘rsatib o‘tilganligini ko‘rishimiz mumkin.

Shuning uchun ushbu tadqiqot dasturning maqsadga muvofiqqligini aniqlash uchun o‘z natijalarini irqi yoki jinsi bo‘yicha ajratmaydi. Moliyaviy savodxonlik testlarini ishlab chiqishda madaniyat va atrof-muhitni hisobga olish kerak. Moliyaviy savodxonlik iqtisodiyot yo‘nalishi talabalari uchun muhim ijtimoiy ta’sirga ega hisoblanadi. Bu iqtisodiyot yo‘nalishi talabalarga kelajakdagi martaba va shaxsiy moliyaviy farovonligi uchun zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikmalar va bilimlarni berish uchun xizmat qiladi. Ular iqtisodiy o‘shishga hissa qo‘shishi va ijtimoiy farovonlikni oshirishi mumkin bo‘ladi. Bu, ayniqsa, bank sohasi tomonidan tarixiy ravishda e’tiborsiz qoldirilgan aholining quyi qatlamlari uchun to‘g‘ri keladi.

Iste’molchilar o‘zlarini moliyaviy zarar yetkazadigan operatsiyalardan himoya qila olmaydilar, avval ularni o‘zlari uchun taniy olmaydilar. Moliyaviy savodxonlik ularga moliyaviy jihatdan xabardor bo‘lishga yordam beradi. Misollardan ko‘rishingiz mumkinki, 28.01.2022 yilda “Xabar.uz” ijtimoiy tarmog‘ida “Kiberjinoyatchilik: xavfga qanchalik tayyorsiz?” rukini ostida jurnalist Usmonjon Yo‘ldoshevni maqolasi yoritildi. Ushbu maqolada dunyo mamlakatlarining ya’ni SEON (Kiberfiribgarlikni aniqlashning dasturiy ta’minotini ishlab chiqaruvchi) kompaniyasi ma’lumotlariga ko‘ra, kiberjinoyatchilik xavfi butun dunyo bo‘ylab notekis taqsimlangan, kibertahdidlar darajasi mamlakatlarga qarab juda katta farq qiladi. Kompaniya reytingiga ko‘ra, Daniya kiberxavfsizlik bo‘yicha eng yuqori ko‘rsatkichga ega. Ushbu mamlakatda odamlar kiberjinoyatlardan qonunchilik va texnologiya orqali eng yaxshi himoyalangan. Undan so‘ng ro‘yxatda Germaniya va AQSH o‘rin olgan. Bizga e’tiborlisi shundaki, aholini moliyaviy savodxonligini yuqori darajasi ham ayna shu mamlakatlarga to‘g‘ri keladi. Chunki dunyoda aholisining moliyaviy savodxonligi yuqori bo‘lgan davlatlardan biri ham Daniya hisoblanib, aholisining moliyaviy savodxonlik darajasi 72 foizni tashkil etadi.

Moliyaviy savodxonlik-insonni o‘z pullari bilan oqilona tanlov qilish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy g‘oyalar va prinsiplarining ma’lumotlari, qobiliyatlari va tushunchalarini anglatadi. Maqolamizda jadidlarning yetuk vakillaridan biri bo‘lgan, A.Avloniy yoshlar tarbiyasiga, ayniqsa, iqtisodiyot ilmini o‘rganishga alohida diqqat qaratish lozimligini ta’kidlaydi. U iqtisod haqida shunday degan edi: “iqtisod deb pul va mol kabi ne’matlarning qadrini bilmakni aytilur. Mol qadrini biluvchi kishilar o‘rinsiz yerga bir tiyin sarf qilmas, o‘rni kelganda so‘mni ayamas. Saxovatning ziddi baxillik o‘ldigi kabi iqtisodning ziddi isrofdir.” Aynan Abdulla Avloniy tomonidan o‘sha davrni o‘zida ham hozirgi kunni dolzarb muammolaridan bir bo‘lgan yoshlarning

moliyaviy savodxonlik darajasini yuqori darajada bo'lishi ekanligini o'zini asarlarida alohida misollar bilan aytib o'tgan.

Aynan yoshlarni byudjetlashtirish, tejash, investisiya qilish, qarzlarini boshqarish, kredit va foiz stavkalari bo'yicha ta'lim, sug'urta, soliqlar, pensiyani rejalashtirish va iqtisodiy tahlillar anashular jumlasidandir. Demak yoshlarni moliyaviy savodli bo'lishi-bu bugungi shaxsiy moliya landshaftining muammolarini hal qila olish san'atidir. Moliyaviy savodxonlik-bu yaqin va kelajakdagi moliyaviy maqsadlarga erishish uchun pul topish, tejash, sarmoya kiritish va oqilona sarflash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar majmuasidir deb yangi moliyaviy atamalarni kiritish mumkin bo'ladi.

Hammamizga ma'lumki, har doim insoning maqsadi erkin va farovon yashashdir. Ayniqsa, "buzamonda maqsadga yetmak uchun, – deb yozadi Abdulla Avloniy, o'z maishatiga xizmat qilmoq maqbul bo'lmak uchun ilm va mol lozimdir. Olamdagi millatlarning hol va qudratlari mol va boyliklardandir. Har yerda boy millatlar og'ir kelib, faqirlarga yengil kelib qul va asir bo'lib qoladir."

Moliyaviy savodxonlik madaniyati to'g'risida Abdulla Avloniy keng misollar bilan yoritib bergan ya'ni iqtisod ilmidan boxabar bo'lgan kishilar har doim qiladigan sarf xarajatlarining samara berishini oldindan hisob-kitob qiladilar. Olim misol keltirib aytadiki, ilmdan yaxshi xabardor bo'lgan amerikalik va yevropaliklar iqtisodiy bilimlilari tufayli, farovon va to'q yashaydilar. Shu fikrlarga A.Navoiy esa moliyaviy savodxonlik madaniyati haqida o'zining "Mahbub ul-qulub" asarida jamiyatning rivojlanishida savdo-sotiq, tijorat ishlarining ahamiyatini alohida ta'kidlab. "Savdogar, – deb yozadi buyuk allomamiz, yolg'iz foydani niyat qilmasligi", "savdo qilib foyda topaman", "mol va pul ko'paytaraman deb ortiqcha kema surmasligi", "mol va pul ko'paytaraman deb jonsarak bo'lmasligi kerak", "savdogar boj-xiroj berish o'rniga o'z molini yashirib, o'z obro'sini to'kmasa yoki topgan-tutganini merosxo'rlari sotib sovurishi uchun to'plab qo'ymasa yoki biror yomon hodisa qo'zg'ash uchun sarfl amasa, jamg'arma yaxshi bo'ladi" deb yoshlarni moliyaviy tafakkurini rivojlantirish uchun asosli bo'lgan ushbu nazariyalarni ilgari surgan.

A.Avloniy o'zini yana bir ajoyib moliyaviy savodxonlikni hayotda qanchalik zarurligini yana bir misol bilan isbotlaydi. U "Bobolarimizning bo'lsa bo'lar, bo'lmasa g'ovlab ketar" zamonlari o'tib, o'rniga "bilg'on bitar, bilmagan yutar" zamoni keldi deydi. Amerikaliklar bir dona bug'doy ekib, yigirma qadoq bug'doy olurlar. Yevropaliklar o'zimizdan olgan besh tiyinlik paxtani kelib, o'zimizga 25 tiyinga sotadilar" deb ko'rsatadi.

Moliyaviy savodli odamlar o'z pullarini boshqarish va to'g'ri qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu odamlarga haqiqiy moliyaviy maqsadlarni belgilash va ularga rioya qilishni, oqilona tejash va sarmoya kiritishni va qarzni mas'uliyat bilan qanday hal qilishni o'rgatadi. O'z talablari va sharoitlariga mos

keladigan ma'lumotli moliyaviy qarorlarni qabul qilish turli xil bank, kredit karta, kredit va sug'urta mahsulotlari va xizmatlari bilan tanishishni talab qiladilar.

Moliyaviy savodxonlik sohasidagi iqtisodchi va tadqiqotchilardan biri Annamaria Lusardi buni "umr bo'yi moliyaviy farovonlik uchun moliyaviy resurslarni samarali boshqarish uchun bilim va ko'nikmalardan foydalanish qobiliyati" deb ta'riflaydi."

Robert Kiyosaki esa "Boy ota kambag'al ota" kitobida, moliyaviy savodxonlikni "pul qanday ishlashini, uni qanday topish, boshqarish, investisiya qilish va kerakli narsalarni olish uchun ishlatilishini tushunish qobiliyati" deb ta'riflaydi."

Moliyaviy savodxonlik odamlarga firibgarlikni qanday tan olish va oldini olish va iste'molchilar sifatida ularning huquqiy himoyasini talab qilishni o'rgatadi. Xarid qilish qobiliyatining yaxshilanishi va savdolashib xarid qilish qobiliyatlari moliyaviy savodxonlikning samaradorligi oshishi natijasi deb bilish mumkin. Masalan, bu borada Qur'oni karimda "Savdo-sotixda o'lchagan vaqtlaringizda o'lchovni to'lato'kis qilingiz va to'g'ri tarozida tortingiz! Mana shu yaxshi va chiroyli yechim (xukm)dir." (Isro surasi 35-oyat) deb ko'rsatilgan. Bu tartib ularning oilaviy byudjetlari samaradorligini oshiradi, ularga ixtiyoriy xarajatlar, tejash va investisiyalar uchun ko'proq joy beradi.

Jismoniy shaxslar tejash, byudjetlashtirish, sarmoya kiritish, pensiya yoki ilm uchun qarzlarni boshqarish va kutilmagan holatlardan sug'urta qilish kabi mavzularni qamrab oladigan moliyaviy ta'lim dasturlari yordamida hayotning moliyaviy muammolariga yaxshiroq tayyorlanishi mumkin. Oilalarga yordam berish, ularning qisqa muddatli majburiyatlarini boshqarish va uzoq muddatli moliyaviy farovonligini oshirish uchun ular uchun moliyaviy rejalashtirish asoslarini o'rganish muhim hisoblanadi.

Ushbu maolada Oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiyot yo'nalishidagi talabalar o'rtasida moliyaviy savodxonlik ularning shaxsiy va kasbiy hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan ko'plab imtiyozlarni taklif etamiz. Jumladan, bu yerda ba'zi asosiy afzalliklari ko'rsatib o'tilgan: Jumladan,

1. Kengaytirilgan shaxsiy moliyaviy menejment: Iqtisodiyot yo'nalishi talabalari moliyaviy savodxonlik yordamida o'zlarining moliyaviy menejmentini yaxshilashlari mumkin. Ular byudjetlarni ishlab chiqishi, xarajatlarni kuzatishi, kreditni tushunishi, tejash va investisiya qilish to'g'risida qaror qabul qilishi mumkin. Bu moliyaviy farovonlikning yaxshilanishiga, qarzning kamayishiga va pulni boshqarish odatlarining yaxshilanishiga olib keladi.

2. Tadbirkorlik ko'nikmalarini yaxshilash: Moliyaviy savodxonlikka ega bo'lgan iqtisodiyot yo'nalishi talabalari o'z korxonalarini boshlashda raqobatbardosh ustunlikka ega bo'ladilar. Ular haqiqiy moliyaviy prognozlarni yaratishi, biznes imkoniyatlarini baholashi, pul oqimlarini boshqarishni tushunishi va moliyalashtirish

imkoniyatlari to'g'risida to'g'ri qaror qabul qilishi uchun juda katta imkoniyatlar bo'ladi. Ushbu bilim ularga tadbirkorlikning moliyaviy murakkabliklarini boshqarishda yordam beradi va muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini oshiradi.

3. Yaxshi martaba imkoniyatlari: Moliyaviy savodxonlik turli sohalardagi ish beruvchilar tomonidan yuqori baholanadi. Moliyaviy qobiliyatga ega bo'lgan iqtisodiyot yo'nalishi talabalari, ayniqsa, moliya, bank, konsalting va tegishli sohalarda amaliyot va ish imkoniyatlarini ta'minlash ehtimoli ko'proq. Ish beruvchilar moliyaviy ma'lumotlarni tushunadigan va talqin qiladigan, moliyaviy rejalashtirishga hissa qo'shadigan va biznes qarorlarini qabul qiladigan xodimlarning muhimligini tan olishadi. Robert Kiyosaki va Sharon Letcher ham muallifligida yozilgan "Boy bola, aqlli bola" nomli kitobida "birinchi pullarimni noyob tangalarni sotib olishga sarfladim. Bunday tangalar kolleksiyasi menda hanuz saqlanib keladi. Tangalardan so'ng aksiyalar, keyin esa ko'chmas mulk sotib oldim. Lekin mening asosiy aktivim-bu mening bilimim. Bilim olishga sarflanadigan pulni tejamadim" bunday ko'rish mumkinki, hatto Robert Kiyosaki moliyaviy savodxonlikni juda katta ajoyib ko'rinishini o'z kitobida to'liq va tushunarli qilib yoritib bergan.

4. Investisiyalarni samarali boshqarish: Moliyaviy savodli iqtisodiyot yo'nalishi talabalari investisiya portfellarini boshqarish uchun yaxshi jihozlangan. Chunki ular investisiya variantlarini tahlil qilishlari, moliyaviy xavf-xatar va rentabellikni baholashlari, investisiyalarini diversifikatsiya qilishlari va moliyaviy maqsadlariga mos ravishda qarorlar qabul qilishlari mumkin. Bu bilim ularga vaqt o'tishi bilan boylik orttirishga va investisiyalarni oqilona tanlashga yordam beradi. Robert Kiyosaki va Sharon Letcher ham muallifligida yozilgan "Boy bola, aqlli bola" nomli kitobida yana bir foydali tahlillarni keltirib o'tadi. "Yaqinda men investisiya va moliyaviy menejment sohasida yetuk mutaxassis Jon Templton ma'ruzasini eshitdim. U o'zi uchun umumiy daromadning 20%ini sarflab, qolgan 80%ini xayriyaga jamg'armaga investisiyaga sarflar ekan. Ko'pchilik esa o'z daromadining 105%ini o'zining yashashi uchun sarflaydi, qarzga botadi, shunday qilib avval o'zi uchun hech vaqosi qolmaydi. O'zlariga avval to'lash o'rniga undaylar avval hamma qolganlarga to'laydilar." deb Robert Kiyosaki tomonidan moliyaviy savodsizlikni oqibatlarini ushbu voqea bilan izohlashga o'z kitobida xarakat qilgan. Biroq, Qur'oni karimda Oli Imron surasi 181-oyatida "Kimki muxtojlariga Alloxning rizosini topish maqsadida zakot va sadaqa bersa, U oxiratda uni bir necha barobar savobi bilan mukofotlangay" deyilgan. Qarangki, exson berishni qarz berishga o'xshatishdan murod qarzni qaytarish qanchalik shart bo'lsa, qilingan sadaka va ehsonlarning ajr va savobini qaytarish shunchalik aniq va qat'iy ekanini bildirishdir deb aytib o'tilgan.

5. Iqtisodiy tushunchalarni tushunish: Moliyaviy savodxonlik makroiqtisodiy tushunchalar va ularning oqibatlarini tushunish uchun asos yaratadi. Iqtisodiyot yo'nalishi talabalari fiskal va pul-kredit siyosati, inflyasiya, foiz stavkalari va bozor

tendensiyalari asoslarini tushunishlari mumkin. Ushbu tushuncha ularga iqtisodiy ko'rsatkichlarni talqin qilish, bozor o'zgarishini taxmin qilish va o'z strategiyalarini mos ravishda moslashtirishga imkoniyat beradi. Robert Kiyosaki va Sharon Letcher ham muallifligida yozilgan "Boy bola, aqlli bola" nomli kitobida "Bizning davrda bolaga tushuntirish muhimki, o'zgarishlar kelajakning majburiy elementi hisoblanadi. Tez o'zgara olish, tez qayta o'qish va zamonga moslashish, maktabda o'qiyotgan fanlarga nisbatan muhimroq ekanini farzandlarimizga anglatishimiz zarur" deb ta'kidlaydi. Chunki bolani moliyaviy savodhonligi uni aynan oilasida berilgan moliyaviy tarbiyadan boshlanishligini ko'rishimiz mumkin. Bunda, talabalarni moliyaviy savodhonligi oliy ta'lim muassasalarida berilayotgan ta'lim sifatida emas ularni birinchi navbatda ularni oilasida berilgan boshlang'ich moliyaviy tarbiya bilan uzviy bog'liq hisoblanishini ko'rishimiz mumkin.

Misol uchun yoshligimizdan ota-onalarimiz tomonidan doimo isrof qilmaslik, bu juda yomon odat ekanligini uqtirishgan biroq buni ilmiy jihatlarini isbotlab berishga odadlanishmagan. Avloddan avlodga bu tushnachalar mavxumligicha yetib kelmoqda. Aslida bu o'rgatilan tarbiya Qur'oni karim A'rof surasi 31-oyatida "Yeb-ichingiz, lekin isrof qilmangiz! Zero, U isrof qiluvchilarni sevmagay" deb ko'rsatilganini guvoxi bo'lamiz.

Hozirgi kunga kelib, aslida xar-bir ota-ona o'z farzandiga asosli ta'lim-tarbiyani uqtirish talab etildi. Shundan bolani ongida ushbu berilgan tarbiya to'liq mazmun – mohiyati bilan bolanigi ongida qolib kelgusidagi shahsiy hayotidagi turli-hil moliyaviy savodsizliklarga yo'l qo'yimasligi uchun zamin yaratilgan bo'ladi.

6. Axloqiy moliyaviy qarorlarni qabul qilish: Moliyaviy savodxonlik moliyaviy masalalarda yaxlitlik, shaffoflik va hisobdorlik muhimligini ta'kidlab, axloqiy qarorlarni qabul qilishni rag'batlantiradi. Hozirgi kunning barcha yo'nalishdagi talabalar kun sayin pulga ishlash uchun mukkasidan ketib harakat qilmoqda lekin umumiy tushunchalarda buni teskari yuz berishishi tushunmaydilar, aslida pul inson uchun ishlashi kerak degan tushunchalarga ega insonlar boy bo'lishadi.

Shuningdek talabalar ongida aynan mana shunday moliyaviy tafakkurlarni yetishmasligi kunning dolzarb muammolaridan bir bo'lib qolmoqda.

Iqtisodiyot yo'nalishidagi talabalar, moliyaviy muammolar bilan duch kelganda moliyaviy savodli axloqiy oqibatlarini ko'rib chiqish uchun mos bo'lgan, mas'ul moliyaviy amaliyotini targ'ib va ijobiy korporativ madaniyatini rivojlantirishga xarakat qilishadi. Lekin talabalarga shuni alohida ta'kidlash lozimki, "Pulga hayotda qanchalik muxtojlik sezsang, shu darajada pul ustidan kuching va qudrating shunchalik kamayishini" anglatish hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Lekin talabalarda buni aksi bo'lib pulga mutlaqo bu g'oyaga teskari ravishda muhtojligini doimo xarakatlaridan sezdirib qo'yishadi.

Xatarlarni boshqarish yaxshilash: Moliyaviy savodxonlik iqtisodiyot

yo‘nalishi talabalarini moliyaviy xatarlarni aniqlash, baholash va kamaytirish qobiliyatiga ega. Ular sug‘urta variantlarini tushunishlari, xavf ta‘sirini baholashlari va potensial moliyaviy yo‘qotishlardan himoya qilish strategiyasini amalga oshirishlari mumkin. Ushbu ko‘nikma shaxsiy va professional kontekstlar uchun qimmatlidir, bu yerda xatarlarni boshqarish uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun juda muhimdir. Buni birgina misollar bilan tahlili etishimiz mumkin. Masalan agar talaba oddiy narsani tushunmasligi bu juda katta moliyaviy inqirozlarni olib keladi. Agar tinch toshni tinch turgan ko‘lga otsak yoki xovuzga tashlasak, aylanalar paydo bo‘lib suv ustida tarqaladi. Agar inson aktiv va passiv orasidagi farqni tushunmay turib haqiqiy iqtisodiy muammolarga sho‘ng‘isa, moliyaviy muammolar huddi suv yuzasidagi aynalanalarga o‘xshab uning umrini oxirgi kunlarigacha yetadi. Bu iqtisodiy fikrlar nimalalarni taxlil etishimiz mumkin bu aynan moliyaviy savodxonlikni yetarliligi insonda xavf xatarlarni oldindan ko‘ra olish qobiliyatini shakllantiradi.

Adabiyotlar sharhi: Iqtisodiyot yo‘nalishi talabalari pulni boshqarishni qay darajada tushunishlari ko‘plab tadqiqotlar mavzusi bo‘lib bormoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiyot yo‘nalishi talabalari o‘rtasida moliyaviy savodxonlikda sezilarli farqlar mavjud, hatto bu guruh umuman olganda umumiy aholiga qaraganda o‘rtacha moliyaviy savodxonlik darajasiga ega. Ba‘zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiyot yo‘nalishi talabalari investisiya strategiyalari, risklarni boshqarish va pensiyani rejalashtirish kabi muayyan sohalarida cheklangan bilimlarni namoyish etadilar. Chunki ulardagi amaliy moliyaviy savodxonlik ko‘nikmalari yetishmasligi aynan ushbu muammolarni vujudga kelishiga sabab bo‘lgan.

O‘quv jarayonini tashkil etish va o‘qitish metodlariga alohida e‘tibor bergan alloma Aristoteldan so‘ng «ikkinchi muallim» deb nom qozongan Abu Nasr Forobiy o‘qitish metodlari haqidagi traktatlarida ta‘lim oluvchilarga turli bilimlar berish bilan birga mustaqil holda bilim olish yo‘llarini ham ko‘rsatgan, bilim olish zarurligiga shakshubhasiz ishontirish lozimligini ta‘kidlagan. Bu borada, D.Tojiboyeva o‘zining “Maxsus fanlarni o‘qitish metodikasi” nomli kitobida “Ibn Sino qo‘llagan ko‘rgazmali tajriba metodlari, Abu Rayhon Beruniy, Al Xorazmiyning ko‘nikma va malakalarni shakllantirish metodlari, Forobiy va Al Xorazmiyning bilimlarni tekshirish metodlari talabalarning faoliyatini kuchaytirish, mantiqiy tafakkurini rivojlantirish maqsadini ko‘zlagan” bu metodlar aynan moliyaviy savodxonlik darajasini oshishi uchun xizmat qiladi.

Aynan mana shunday seminarlar dasturini mavzular ob‘yektiga mos ravishda amaliy tarzda tashkil etilishi ham talabalarda ushbu moliyaviy moslashtirish imkoniyatlarini hosil qiladi. “Pedagogika” kitobi mualliflari J.Hasanboyev, H.Sariboyev, G.Niyozov, O.Hasanboyeva, M.Usmonboyevalarni fikricha “bola tafakkuri «predmet tafakkuri» bo‘lib, u o‘zi idrok qilgan, ko‘rgan narsalar haqida fikr yuritadi. Uning tafakkuri predmetlar munosabatida ko‘rinadi.” deb fikr yuritadilar. Ibn

Sinoning qayd qilishicha, inson o'zining o'quv mashg'ulotlari boshlanishida narsaning tashqi xossalarini o'rganishda uning aslini va tasvirini ko'rib o'zicha bevosita bilimlarni hosil qilishi mumkin

Ya.A.Komenskiy esa bu borada o'zining «Buyuk didaktika» nomli asarida «Oltin qoida»ni ifodalagan. «O'quvchilar-deb yozadi u, sezib idrok etishi mumkin bo'lgan narsalarni, albatta, sezgilar vositasi bilan, xususan: ko'rish mumkin bo'lgan narsalarni ko'z bilan ko'rib, hidi bor narsalarni hidlab ko'rib, ta'mini sezish mumkin bo'lgan narsalarni- tatib ko'rib, ushlab sezish mumkin bo'lgan narsalarni ushlab bilib olishlari kerak.

Ya.A.Komenskiy o'z mulohazasini mustahkamlash uchun Plavtning quyidagi fikrini keltirib o'tadi, ya'ni «Eshitganini aytib beradigan o'nta kishidan o'z ko'zi bilan ko'rgan bitta guvoh afzal» hulosa o'rnida aytish mumkinki Ya.A.Komenskiy o'quvchini boshqalarning narsalar haqidagi kuzatishlari va guvohliklarini emas, balki o'sha narsalarning o'zini bilishga va tadqiq etishga o'rgatish zarur. Maqolada moliyaviy savodxonlik bo'yicha seminar dasturlarini mavzular ob'yektiga mos ravishda amaliy tarzda tashkil etilishi to'g'risida to'rtta fikr mulohazalarni ko'rib chiqdik, bulardan ko'rinib turibdiki, eng dolzarb moliyaviy savodsizliklarni kelib chiqishini sabab mohiyatlari talabalarni moliyaviy instrumentlarni ko'zi bilan ko'rmasligi, qo'li bilan ushlab uni xarakterga keltirmasligi, unga nisbatan tanqidiy fikrlarni bildira olmasliklari kelgusida aynan moliyaviy muammolarni keltirib chiqarishga asos bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, GL Bajaj Institute of Technology and Management professorlari Pooja Kaushika va Anjali Kushvaxalar fikrlaricha tadqiqotlar iqtisodiyot yo'nalishi talabalari o'rtasida moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish uchun resurslar, qo'llab-quvvatlash va ko'rsatmalar berishda ta'lim muassasalarining rolini ta'kidladi.

Iqtisodiyot yo'nalishi talabalari o'rtasida moliyaviy savodxonlik bo'yicha muhim tadqiqotlar olib borilgan bo'lsada, bir nechta bo'shliqlar mavjudligi aniqlanganligi aytib o'tdilar. Meni fikrimcha esa, kelajakdagi tadqiqotlar moliyaviy savodxonlik dasturlarining talabalarning moliyaviy xatti-harakatlari va natijalariga uzoq muddatli ta'sirini baholashga qaratilishi kerak deb o'ylayman.

Bundan tashqari, rivojlanayotgan moliyaviy texnologiyalar va raqamli platformalarning iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining moliyaviy savodxonligiga ta'sirini ham o'rganish kerak. Chunki, bu sohadagi har-bir talaba raqamli texnologiyalarini to'liq o'zlashtirgan bo'lishi talab etiladi. Aks holda talaba hozirgi kunning axborot texnologiyalari sohasidagi dolzarb muammolariga duch keladi. Bundan tashqari, turli xil pedagogik yondashuvlar, aralashuvlar va baholash usullarining samaradorligini o'rganadigan tadqiqotlar mavjud adabiyotlarga hissa qo'shadi.

Tadqiqot buni so'rovnoma oxirida anketalarni boshqarish orqali amalga

oshiradi, biri asosiy moliyaviy savodxonlikni, ikkinchisi esa ilg'or moliyaviy savodxonlikni o'ldiradi.

Tadqiqot maqsadi: Ushbu tadqiqotning maqsadi quyidagilardan iborat:

1. Bakalavriat va aspirantlarning moliyaviy savodxonlik darajasiga kirish.
2. Moliyaviy savodxonlik va talabalar xususiyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash.

Tadqiqot gipotezasi.

- gender asosida moliyaviy savodxonlik darajasida sezilarli farq yo'q.
- qabul qilingan dastur asosida moliyaviy savodxonlik darajasida sezilarli farq yo'q.

Tadqiqot metodologiyasi. Talabalardan ma'lumotlarni to'plash uchun eksperimental tadqiqot metodologiyasi va tuzilgan anketa ishlatilgan. Anketa respondentlarning fundamentalari va ilg'or moliyaviy tushunchalar bo'yicha malakasini sinab ko'rish uchun ehtiyotkorlik bilan ishlab chiqilgan. Savollar ham, ularga javob berish variantlari ham ushbu tadqiqotning aniq maqsadlariga moslashtirilgan.

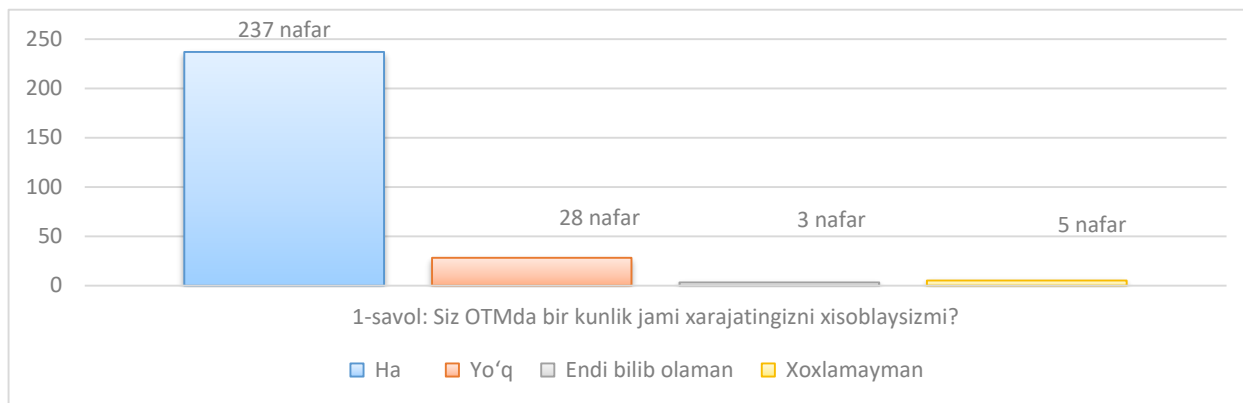
Ma'lumotlarni tahlil qilish va natijalarni muhokama qilish: Anketa asosiy moliyaviy savodxonlikni aks ettiruvchi anketada 4 ta eng muhim bo'lgan savollardan iborat. Talabalarning tushunish darajalari ularning natijalarini uchta toifaga bo'lish orqali qayd etildi: past darajadagi bilimlar, o'rtacha darajadagi bilimlar va yuqori darajadagi bilimlar. Kirish moliya kursi yakunida talabalar moliyaviy savodxonlik uchun zarur ma'lumotlarni olgan yoki olmaganligini aniqlash uchun bir qator savollar ishlatilgan.

Tadqiqotlar iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining moliyaviy savodxonligiga ta'sir qiluvchi turli omillarni o'rganib chiqildi. Ushbu omillar ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishi, jinsi, ma'lumoti va shaxsiy moliyaviy tajribalarini o'z ichiga oladi. Ota-onalarning ma'lumoti va daromad darajasi kabi ijtimoiy-iqtisodiy omillar moliyaviy savodxonlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Bundan tashqari, tadqiqotlar ayol va erkak iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining o'rtasidagi moliyaviy savodxonlik darajasidagi farqlarni aniqladi, erkaklar odatda moliyaviy savodxonlikning yuqori darajalarini namoyish etdilar. Moliyaviy savodxonlik dasturi va ularning iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining moliyaviy tushunchasi va malakasini oshirishdagi muvaffaqiyatlari bo'yicha bir nechta tahlillar o'tkazildi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, so'rovnomani to'ldirgan ayol talabalarga qaraganda erkaklar biroz ko'proq. Bundan tashqari, tadqiqot samaradorligini tekshirish uchun moliyaviy savodxonlikka oid boshlang'ich va murakkab savollardan foydalandi. Gender asosida moliyaviy savodxonlik darajasidagi farqni tekshirish uchun tadqiqotchi yuqoridagi testlardan foydalangan.

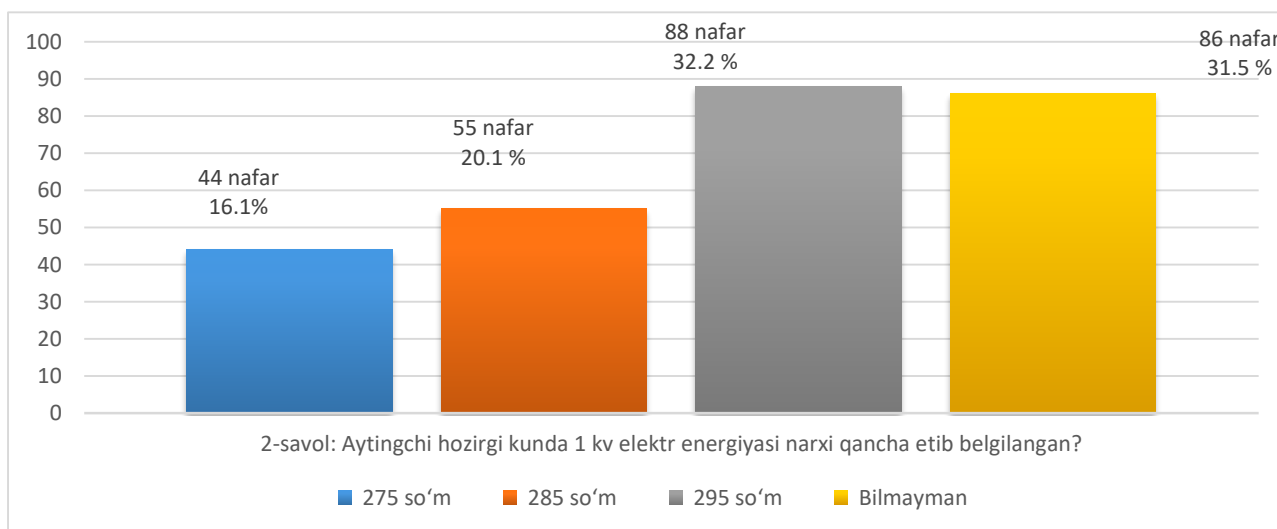
Har-bir talaba odatda o‘zini kunlik xarajatlarini bilishi, ularni samardorligini baxolay olishi bu kelajakdagi moliyaviy qarorlarni qabul qilishdagi muammolarni bartaraf etish uchun xizmat qiladi.

1-diagramma muallif tomonidan tayyorlangan

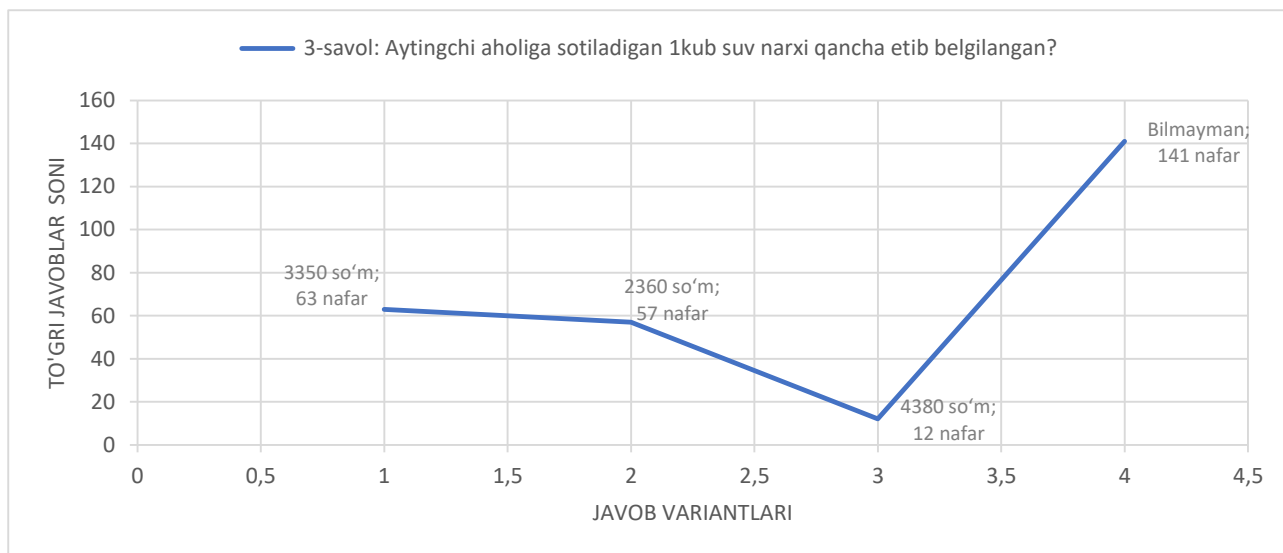
Talabalar uchun birinchi o‘tkazilgan so‘rovnomada “Siz OTMda bir kunlik xarajatingizni xisoblaysizmi?” deb berilgan savolga 237 nafar talabalar tomonidan “xa” deb javob berilgan bo‘lsa, 28 nafar talaba bunday ma’lumotlarni bilmasligini “yo‘q” degan javoblar bilan ta’kidlagan, 3 nafar talaba endi bilib olishligi, 5 nafar talabalar esa bilishni xoxlamasligini aytib o‘tgan.

2-diagramma muallif tomonidan tayyorlangan

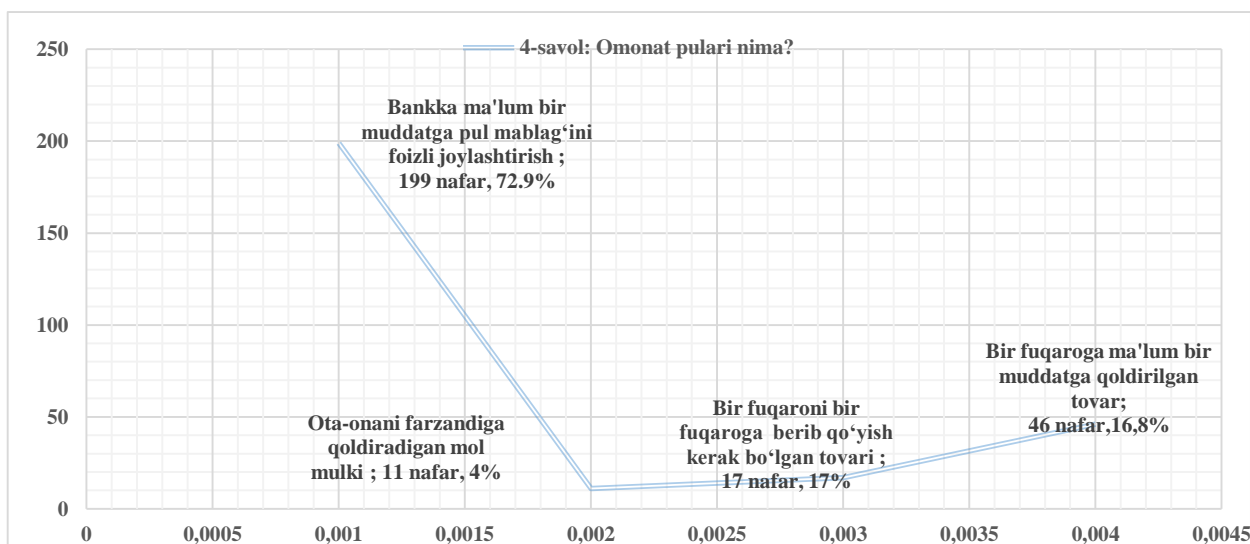
Talabalar uchun ikkinchi o‘tkazilgan so‘rovnomada “Aytingchi hozir ishlatayotgan elektr energiyasi narxi qancha etib belgilangan?” deb berilgan savolga 85(32,2%) nafar talabalar tomonidan 1kv elektr energiya narxini 295 so‘m deb to‘g‘ri javob berilgan bo‘lsada, 99(36,2%) nafar talabalar esa bunday ma’lumotlarni bilmasligini o‘z bergan javoblari bilan izohlashgan, qarangki, 86(31,2%) talaba 1kv elektr energiya narxini mutlaqo bilmasligini o‘z javoblari orqali isbotlashgan.

3-diagramma muallif tomonidan tayyorlangan

Talabalar uchun uchinchi o'tkazilgan so'rovnomada "Aytingchi hozir aholiga sotiladigan 1kub suv narxi qancha etib belgilangan?" deb berilgan savolga atigi 63(23,1%) nafar talabalar tomonidan 1kub suv narxini 3350 so'm deb to'g'ri javob berilgan bo'lsada, 69(25,1%) nafar talabalar esa bunday ma'lumotlarni bilmasligini o'z bergan javoblari bilan izohlashgan, qarangi, 141(51,6%) talaba 1kub suv narxini mutlaqo bilmasligini savolga berilgan javoblari orqali isbotlashgan.

4-diagramma muallif tomonidan tayyorlangan

Talabalar uchun to'rtinchi o'tkazilgan so'rovnomada "Omonat pullari nima?" deb berilgan savolga atigi 199(72,9%) nafar talabalar tomonidan to'g'ri javob berilgan bo'lsada, 74(27,1%) nafar talabalar esa bunday ma'lumotlarni bilmasligini o'z bergan javoblari bilan isbotlashganligini ko'rishimiz mumkin.

3-диаграмма муаллиф томонидан тайёрланган

№	Berilgan savollar	To‘g‘ri javoblar	Noto‘g‘ri javoblar	Izoh (Bilmayman)	Foiz (%)
1.	Siz OTMda bir kunlik jami xarajatingizni xisoblaysizmi?	237	31	5	86,8
2.	Aytingchi hozirgi kunda 1 kv elektr energiyasi narxi qancha etib belgilangan?	88	99	86	32,2
3.	Aytingchi aholiga sotiladigan 1kub suv narxi qancha etib belgilangan?	63	69	141	23,1
4	Omonat pullari nima?	199	74	-	72,9
	Жами	147	68	58	53,8

Keyinchalik tadqiqotlar moliyaviy savodxonlik va barqaror moliya o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish uchun kengaytirilishi mumkin, bu esa odamlar qanday fikrda moliyaviy tanlov qilishda ekologik, ijtimoiy va boshqaruv omillarini belgilaydi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot iqtisodiyot yo‘nalishi talabalarini bilim darajasini diqqat bilan ko‘rib chiqdi va tahlil etdi. Tadqiqot iqtisodiyot yo‘nalishi talabalarining javoblaridan foydalandi. So‘rovnomada talabalarning ushbu mavzular bilan tanishishini aniqlash uchun moliya sohasidagi boshlang‘ich va ilg‘or tushunchalarni o‘z ichiga olgan savollar kiritildi.

Talabalar uchun to‘rtta tuzilgan savol asosida o‘tkazilgan so‘rovnomada o‘rtacha berilgan javoblarni tahli etilganda, 147 (53,8%) nafar talabalar tomonidan berilgan savollarga to‘g‘ri javob berilgan bo‘lsada, 68 (25,0%) nafar talabalar esa bunday ma‘lumotlarni bilmasligini o‘zlari bergan javoblari bilan izohlashgan, qarangki, 58 (21,2%) talaba savollarni javobini mutlaqo bilmasligini savolga berilgan javoblari orqali isbotlashgan.

Jahon iqtisodiyoti uchun raqobatbardosh sanoat va infratuzilma, rivojlangan xizmat ko‘rsatish sohasi va samarali qishloq xo‘jaligiga ega nafaqat yangi iqtisodiyot zamonaviy texnologik asosda ishlaydigan iqtisodiyot kerak. Shuning uchun iqtisodiy yangilanishning samarali mexanizmini yaratish, buning uchun zarur bo‘lgan ulkan moddiy va mukammal moliyaviy savodxonlik indikatori yuqori bo‘lgan inson resurslarini topish va jalb qilish dolzarb masala bo‘liq qolmoqda.

Belgilangan xususiyatlarga muvofiq turli xil ijtimoiy-demografik guruhlar vakillarining ma‘lum mavzular bo‘yicha moliyaviy bilim darajasini, salbiy moliyaviy

xatti-harakatlarini va moliyaviy munosabatlarini tuzatish.

Talabalarni moliyaviy savodxonligini oshirish uchun ularni o'qitish metodikasi oldiga quyidagi vazifalar qo'yiladi:

-xo'jalik yurituvchi sub'yektlardan boshlab, butun jamiyat miqyosida uzluksiz kuzatish olib borish, ma'lumotlar, axborotlar to'plashni naqadar zarurligini talabalar ongiga yetkazish;

-talabalarga qo'yilgan maqsadga ko'ra to'plangan iqtisodiy axborotlarni qayta ishlash, taqqoslash, qiyosiy xarakteristika berish, tahlil qilishga o'rgatish;

-hodisalar va jarayonlarni chuqur o'rgatish, iqtisodiy rivojlanish tendensiyalariga baho berish va xulosalar chiqarish;

-moliyaviy fikrlay bilish, mustaqil fikr yuritish, o'z nuqtai nazarini asoslashga o'rgatish;

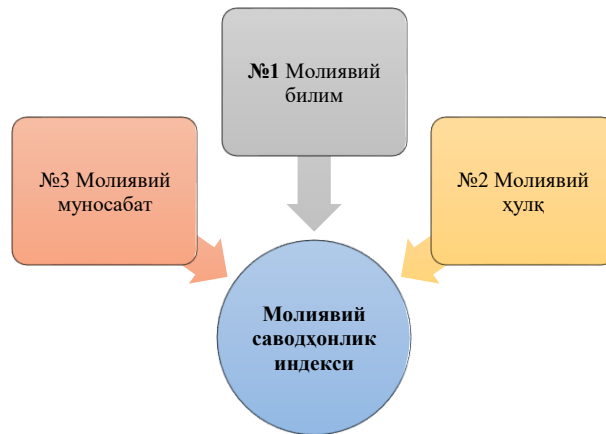
-moliyaviy savodxonlikni o'rganish uchun tatbiq etiladigan dars o'tish metodlari bilan tanishtirish fanning predmetini o'rganishda qo'llaniladigan metodlar bilan dars o'tish metodlarini to'g'ri bog'lay bilish;

-moliyaviy savodxonligini oshirish uchun ularni o'qitish metodikasi fani mavzulariga ko'ra dars o'tish metodlarini to'g'ri tanlay bilish o'z faoliyatida mohirlik bilan foydalanishni o'rganish kabilardan iborat.

-moliyaviy bilim va ko'nikmalarni uzatishga yordam beradigan moliyaviy ta'lim va axborot tizimini tashkil etish.

Aynan ushbu qobiliyatlar insonning moliyaviy savodxonlik indikatorini yuzaga keltiradi. GL Bajaj Institute of Technology and Management professorlari Pooja Kaushika va Anjali Kushvaxalar fikricha moliyaviy savodxonlik indikatoriga quyidagi ko'rsatkichlarni taklif qilishgan. Jumladan,

1. Moliyaviy masalalarni tushunish qobiliyati
2. Pul tanlashdagi vakolat
3. Miqdoriy va raqamli savodxonlik
4. O'z puliga muomala san'ati
5. Pul boshqarishdagi yondashuvlari
6. Moliyaviy muvaffaqiyatni rejalashtirish kabi ko'rsatkichlarni keltirib o'tishgan. Lekin moliyaviy savodxonlik indeksi ko'rsatkichlariga faqatgina 3 ta ko'rsatkich asos bo'lishini ta'kidlamoqchiman. Ya'ni

1-расм Муаллиф томонидан тайёрланган

Taxlillar shuni ko'rsatadiki, yaxshi ishlab chiqilgan ta'lim tadbirlari va o'quv dasturlarini takomillashtirish moliyaviy savodxonlikka ijobiy ta'sir qiladi. Seminarlar, simulyasiyalar va amaliy tadqiqotlar kabi interfaol va tajribaviy ta'lim yondashuvlari ishbilarmon talabalar o'rtasida moliyaviy savodxonlik darajasini oshirishda ayniqsa samarali bo'ladi.

Uzoq muddatli kuzatuv bilan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy ta'lim dasturi talabalarning moliyaviy odatlari va tanlovlarini yaxshilaydi. O'quv dasturi va ta'lim muassasalari iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining moliyaviy savodxonligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqotlar moliyaviy savodxonlik ta'limini oliy ta'limda barcha yo'nalishi talabalar uchun larni "Moliyaviy savodxonlik asoslari" fani o'quv dasturiga kiritish muhimligini ko'rsatadi. Moliyaviy savodxonlik kurslari, modullari yoki seminarlarini o'quv dasturiga kiritish talabalarning moliyaviy bilimlari va ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirish zarurligi aniqlandi.

Tahlil jarayonida aniqlangan yoshlarning moliyaviy bilimlari, munosabatlari va xulq-atvoridagi o'zgarishlarni belgilovchi omillarni boshqarish hisoblanadi. Chunki, menejmentda Deming sikli bor unga ko'ra har qanday islohot yoki biznes reja 4 ta sikldan iborat deyilgan. Ushbu olib borgan tadqiqotimizda

1. Rejalashtirish,
2. Bajarish,
3. Tekshirish, tahlil qilish, korrektirovka (to'g'irlash),
4. Amalga oshirish (harakat) kabi moliyaviy savodxonlikni rivojlanish sikllarini kashf etdik.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf "Baxtiyor oila" «Hilol-nash r» Toshkent-2013
2. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: 1983. – B. 37–51.
3. Avloniy Abdulla. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.– 160 b

4. Roberkt Kiyosaki va Sharon Letcher “Boy bola, aqli bola”, “Nasaf” nashriyoti, Toshkent-2010
5. Roberkt Kiyosaki va Sharon Letcher “Boy bola, aqli bola”, “Nasaf” nashriyoti, Toshkent-2010, 73-bet
6. Al. Farobiy. Matematicheskiye traktaty. Alma-ata: Ilm, 1972, str, 327, 328
7. D.Tojiboyeva o‘zining “Maxsus fanlarni o‘qitish metodikasi” D. Tojiboyeva. Maxsus fanlarni o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. –T.: «Fan va Texnologiya», 2007. 7 bet.
8. Ya.A.Komenskiy. «Buyuk didaktika», «O‘qituvchi» nashriyoti. T, 1975, 174—175-betlar.
9. Atkinson, Adele – Messy, Flore A. (2012), “Measuring Financial Literacy – Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, http://WWW.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/measuring-financial-literacy_5k9csfs90fr4-en (17.04.2014)
10. Agarwala, S.K., Barua, S., Jacob, 2. and Verma, J. R. (2013), Financial literacy among working young in urban India, Working Paper, If Ahmadabad
11. Research, R. M. (2003). Adult Financial Literacy in Australia. ANZ bank Final Report.
12. Bushman, Punnet - Mercury, Yalu (2013), “Financial Literacy and Its Determinants”, International Journal of Engineering, Business and Enterprise Applications, Volume.4, Issue.2, pp.155-160.
13. Peng,Tzu ChinM.,Bartholomae, S.,Fox,J.J.,and Garrett,C.(2007). The Impact of Personal Finance Education
14. Programs. In C. Foote, L Goette, and S. Meier (Eds.), Policy making Insights from Behavioral Economics. Federal Reserve Bank of Boston,109-149.
15. Danes, Sharon M. - Hira, Tahira K. (1987), “Money Management Knowledge of College Students”, The Journal of Student Financial Aid, Volume.17, Issue.1, pp.4-16.
16. 13. Lusardi, A., and Mitchell, O. S. March, (2014). The Economic Importance of Financial Literacy:
17. Theory and Evidence. Journal of Economic Literature,52(1), 5-44.
18. Mandell, L. 2008. “Financial Education in High School.* In: Annamaria Lusardi (ed.), overcoming the Saving Slump: How to Increase the Effectiveness of Financial Education and Saving Programs, Chicago! University of Chicago Press. 257-279.